

KENTLEŞME SÜRECİ VE KUŞAKLAR ARASI MESLEKSEL HAREKETLİLİK

Dilek Çiftçi Yeşiltuna*

Toplumların değişme süreci içinde belli bir aşamanın ürünü olarak ortaya çıkan kent olgusu, bir yerleşim ve yaşam biçimini içermektedir. Bir toplum tipi olarak da ifade edebileceğimiz kentlerin sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artması çok kısa bir tanım olarak kentleşme olmaktadır. Kentleşme, son iki yüzyılın en önemli olgularından biri olmakla birlikte sanayileşmiş ülkelerde özellikle 19. yy. da en yoğun ve hızlı dönemini yaşamıştır.

Kentleşme, hareketi bir toplumun ekonomik ve toplumsal yapısının ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle kentleşme, toplum yapısında artan örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insanların davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişiklikleri ortaya çıkartan bir nüfus birikimi süreci olarak tanımlanabileceği gibi, ekonomik temelde tarımsal üretimden daha ileri bir üretim düzeyine geçiş olarak da tanımlanabilmektedir.¹

Kentleşme, toplumun ekonomik ve sosyal yapısının bir ürünü olduğu için, farklı gelişmişlik düzeyinde bulunan toplum yapılarında ortaya çıkan kentleşme hareketi de farklı özelliklere sahip olmuştur ve olmaktadır.

Bu temelde düşük yaşam ve üretim düzeyleri, hızla artan nüfus, işsizlik, tarımsal üretimde ve önemli ihracat ürünlerinde bağımlılık, zayıf ve bağımlı uluslararası ilişkiler v.b. genel özelliklere sahip az gelişmiş ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasında kesin bir ayırım bulunmaktadır.² Gelişmiş ülkelerdeki kentleşmenin sanayileşme ile bağıntısı ve ilişkisi, az gelişmiş ülkelerdeki kentleşmenin sanayileşme ile bağıntı ve ilişkisinden çok daha yoğun olmaktadır. Bir başka ifade ile, gelişmiş ülkelerde kentleşme hareketi sanayileşmenin bir işlevi, bir türevi olarak düşünülebilirken, az gelişmiş ülkelerde böylesi bir bağıntı bulunmamaktadır.³ Bu bağlamda az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin kentleşmelerinin genel özelliklerini kısaca şu şekilde sıralamak mümkündür.⁴

* E. Ü. Edebiyat Fak. Sosyoloji Bölümü Araştırma Görevlisi

¹ Ruşen Keleş, Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu, Gerçek Yay., İstanbul, 1978, sf. 6.

² Michael P. Todaro, Economic Development in Third World, Longman, New York, 1981, sf. 19.

³ Emre Kongar, "Kentleşen Gecekonducular ya da Gecekondulaşan Kentler Sorunu" Kentleşme Bütünleşme, T.S.B.D., Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı Yay., No: 4, Ankara, 1982, sf. 24.

⁴ Ruşen Keleş, Kentleşme ve Konut Politikası, A. Ü. Siyasal Bilgiler Fak. Yay., No: 540, Ankara, 1984, sf. 11.

Dilek Çiftçi Yeşiltuna

-Kentleşmenin, demografik bir süreç olarak sanayilemiş ülkelere oranla, hızla artan hiç olmazsa azalmayan bir yol izlemesi.

-Büyük ve çok büyük kentlerin orta büyüklükteki ve küçük kentlere oranla daha hızlı büyümesi.

-Kentleşme hareketlerinin kimi coğrafi bölgelerdeki kentlere yönelmiş olması nedeniyle, kimi bölgelerin kentleşme oranının düşük düzeyde kalması.

-Kentleşen nüfusun kent ve kamu hizmetleri gereksinmelerinin karşılanmasında yetersizlikler başgöstermesi.

Kentlerin nüfusu istihdam edecek temel sanayi yatırımlarının yapılmaması nedeniyle, işgücünün marjinal mesleklerde ve çeşitli hizmet dallarında yığılması.

Sonuç olarak az gelişmiş ülkelerin kentleşme süreçlerinde yoğun iç göç hareketinin çalışma yaşamındaki istihdama, kentsel hizmetlere ve konut gereksinmesinin karşılanması konusunda bir baskı oluşturduğu görülmektedir.

Ülkemizde yapılan çalışmalarda da , yoğun göçün tarım dışı ekonomik faaliyetlerde uzmanlaşmış, özel ve kamu yatırımlarının en çok yapıldığı kentlerin yer aldığı bölgelere doğru olduğu görülmektedir. İçgöç hareketi ülkemizin Doğu, Güney Doğu ve Karadeniz Bölgelerinden, Batıya doğru yaşanmaktadır.⁵ Böylesi yoğun bir göç olayının yaşandığı ülkemizde göçmen nüfusun yapısına bakıldığında ise büyük çoğunluğunu yoksul köylülerin oluşturması nedeniyle, bunların kentlere niteliksiz işçi olarak geldikleri, çeşitli yollardan iş bulmaya çalıştıkları ve ancak belli süre sonra bulabildikleri işlerde bazı yeteneklerini geliştirmeye çalıştıkları görülmektedir.⁶ Böylece, kırdan kente doğru yaşanan göç hareketi, işgücünün istihdam alanında kentsel yaşam içinde yeni yapılanmalar ortaya çıkarmaktadır.

Bu bağlamda Kartal, kentleşme sürecinde bireyin alt yapısını oluşturan tüm ekonomik ilişki ve faaliyetlerini içermek üzere ekonomik mekan, bireyin üst yapısını oluşturan benimsediği özümlediği tüm toplumsal ve tinsel değerlerini, tavır ve davranışlarını içermek üzere de sosyal mekan kavramını kullanmaktadır. Buna bağlı olarak da, kente göçen birey için ekonomik ve sosyal mekanın, kır ile kent arasında yüzen bir görünüme sahip olduğunu ifade etmektedir.⁷ Dolayısıyla böylesi bir süreçte kentte ikinci kuşağın öncelikle geleneksel kırsal ekonomik mekanı bunu takiben sosyal mekanı dışlayabileceği ve kentsel insanın ortaya çıkacağı beklenmektedir.

Durkheim'a göre toplumsal yaşam hem büyüklük, hem de biçim açısından belirlediği bir alt katman üzerine kurulmaktadır. Bu temel, toplumu oluşturan bireyler, bireylerin dünya üzerindeki yerleşim biçimi ve topluluk ilişkilerini etkileyen ve her tür nesneden meydana gelmektedir. Söz konusu toplumsal alt katman, nüfusun büyüklüğü, yoğunluğu, kentlerde yığılımı ya da kırsal alanlara yayılmış olması, kentlerin oluşum

⁵ Muzaffer Sencer, Türkiye'de Köylülüğün Maddi Temelleri, Ant Yay., İstanbul, sf. 78.

Mümtaz Peker, "Türkiye'de İnsan Gücünün Bazı Özellikleri" Türkiye'de Nüfus Yapısı ve Nüfus Sorunları: 1973 Araştırması, H.Ü. Yay., No: 25, Ankara, 1978, sf. 19.

⁶ Ruşen Keleş, Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu, a.g.e., sf. 28.

⁷ S.Kemal Kartal, Ekonomik ve Sosyal Yönleriyle Türkiye'de Kentleşme, Yurt Yay., Ankara, 1983, sf. 50-51.

türü, konutların yapım biçimi, mekanın o toplumca hangi ölçüde kullanıldığı, sınırları ve içerdiği iletişim ağları gibi etmenlere göre değişiklikler göstermektedir.⁸ Dolayısıyla yerleşme kalıplarının, tek bir gerçeğin birbirine bağlı üç boyutu bağlamında oluştuğu görülmektedir. Bunlar, coğrafi çevre, nüfus ve gelişme mantığı içinde ve birbiriyle çok yakından ilişkili olarak insan etkinlikleri, toplumsal örgütlenme ve kültür olmaktadır.⁹ Bu çerçevede sorunumuz, kentleşme sürecinde bireylerin işgücü pazarına nasıl girdiği ve sözkonusu pazarın değişme eğiliminin yapısının nasıl ortaya çıktığı olmaktadır. Bu anlamda burada ele alacağımız verilerin sağlandığı alanı oluşturan üç farklı mahallenin-kentli (yerli) grup olarak Mithatpaşa, ilk oluşan gecekondu mahallelerinden biri olan Ferahlı ve son oluşan gecekondu mahallelerinden biri olan Gediz-yer aldığı İzmir'in coğrafi, ekonomik, toplumsal ve kültürel temelde tarihsel bir öneme sahip kent konumunda olduğunu görmekteyiz.

Tekeli, İzmir merkezde olmak üzere Ege Bölgesinin gelişim süreçlerini belli dönemlere ayırmaktadır. Bunlar 13-14. yüzyıldaki Osmanlı İmparatorluğu'nun henüz hakim olmadığı aşama, 15-16. yüzyıllarda Osmanlıların genişleme sürecinde sözkonusu bölgeyi denetim altına almalarından sonra gelişen tarımsal artı ürünün tumar sistemi kanalıyla İstanbul'dan denetlenmeye başlandığı ve uluslararası ticaretin önem kazanması biçiminde ortaya çıkan ikinci aşama ve üçüncü aşama 17. ve 18. yüzyılda Avrupa'da kapitalizmin gelişmesiyle başlaması ve yeni dış ticaret biçimlerinin ortaya çıkmasına bağlı olarak, İzmir'in hızla gelişerek Anadolu'nun en önemli dış ticaret merkezi haline gelmesi olmaktadır. Böylesi gelişmelerin ışığında, bölgenin uluslararası ilişkilerini kıran, ticaret, sanayi ve kültür merkezi olan, çeşitli etnik grupların oluşturduğu bir toplumsal mozaik niteliğindeki İzmir kentinin, tek bir yerleşmeden oluşmadığı, etrafında alt kentleri olan metropoliten nitelikli bir yapıda olduğu kabul edilmektedir.¹⁰

Bütün az gelişmiş ülkelerde metropoliten alan yerleşmelerini yönlendiren birkaç ortak temel öge bulunmaktadır.¹¹ Bunlardan birincisi sermaye yoğun diye nitelendirilen ileri teknolojinin yerleşme şekli olmaktadır. Bu teknoloji ister devlet, ister özel sektör ya da dış ve iç sermaye ortaklığı ile gelsin, toplumun genel gelişme seviyesinden çok üstün bulunmaktadır. İkincisi orta çaplı sanayinin iç dinamizimle gelişme hızı, farklılaşması bunun parçası olan kompleks örgütlerin ortaya çıkışıdır. Bunlar şehrin iç yapısını ve çevresi ile ilişkisini giderek etkilemektedir. Üçüncü öge ise tarım yapısındaki değişikliğe göre topraktan kopan nüfusun kente göç ve yerleşmesindeki dalgalanmalar olmaktadır. Bu kentin yalnız çevre konut alanlarını değil, metropoliten alan içindeki bütün yerleşmeleri etkilemektedir.

⁸ E.Durkheim, *Morphologie Sociale* in: *L'annee Sociologique* 1897-1898, Vol. 11, Paris, Felix Alean, 1899'dan aktaran Zygmunt Piore, *Yerleşim Dizgelerinin Çevrebilimsel Bir Yorumu: Kurumsal Temel ve Araştırma Sorunları*. Ed. Ruşen Keleş, *Yerleşim ve Çevrebilim Sorunları, Kuram ve Uygulama*, T.S.B.D. Unesco, Ankara, 1984, sf. 74.

⁹ Zygmunt Piore, *Yerleşme Dizgelerinin Çevrebilimsel Bir Yorumu*, a.g.e., sf. 81.

¹⁰ İlhan Tekeli, "Ege Bölgesinde Yerleşme Sisteminin 19. Yüzyıldaki Dönüşümü" *Üç İzmir, Yapı Kredi Yay. Ltd. Şti.*, İstanbul, 1992, sf. 125-140.

¹¹ Mübeccel B.Kıray, "Azgelişmiş Ülkelerde Metropolitenleşme Süreçleri" *Toplumbilim Yazıları*, G.Ü.İ.B. Fak. Yay., No: 7, Ankara, 1982, sf. 432.

Dilek Çiftçi Yeşiltuna

Bu bağlamda İzmir kentine baktığımızda, 1985 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre çalışan nüfusun, ekonomik faaliyet kollarına göre dağılımına bakıldığında ilk sırayı imalat sanayinde çalışanların aldığı görülmektedir. Onları, hizmetler sektöründe çalışanlar ile toptan ve perakende ticaret sektöründe çalışanlar izlemektedir. Üç kesimde çalışan nüfus, toplam çalışanların % 78'ini oluşturmaktadır. Bu çalışma yaşamı içinde uzmanlaşma ve örgütlenmenin olmadığı (işportacı v.b.) marjinal işlerde çalışanlar önemli bir kesim olmaktadır. İkinci önemli kesim, esnaf, zanaatkar ve ticaret ile uğraşanlardan oluşmaktadır. Örgütlenme ve uzmanlaşma bu grup içinde de düşük düzeyde görülmektedir. Bunların dışında bir de örgütlenme-farklılaşma açısından diğerlerinden ayrılan "Sanayi ve Ticaret Odası"na kayıtlı çalışanlar bulunmaktadır.¹²

İzmir'e ilişkin tüm bu bilgiler ışığında, kentleşme sürecinde farklı zamanlarda oluşmuş olan Mithatpaşa, Ferahlı ve Gediz mahallelerinden tesadüfi örneklem tekniğiyle seçtiğimiz aile reisleri temelinde, burada kuşaklar arası mesleksel hareketliliği el alacağız. Bunun yanısıra eşinden hareketle kadınlarda ortaya çıkan mesleksel hareketlilik de sözkonusu edilecektir. Bunu yaparken her üç kuşak, bir mahallede kendi içinde karşılaştırılacak, daha sonra da mahalleler arasında mesleksel değişme eğilimine bakılacaktır.

---

¹² Mümtaz Peker, "Cumhuriyet Döneminde İzmir Nüfusu" Üç İzmir, a.g.e., sf. 291-292.

Meslek Mah.			İşsiz	Tarım İşçisi Öğrenci	İnşaat İşçisi	Marjinal İşler	Özel Karma İşçisi	Zanaatkar Esnaf	İdari Personel	İşletmeci Sanayici Tüccar	Müdür Üst Düzey Yönetici	Serbest Meslek	Toplam
G E D İ Z	I. Kuşak	S		47			1	4	3				53
		%		85.45			1.82	7.27	5.45				100.00
	II. Kuşak	S	2	9	4	8	15	9	8				55
		%	3.64	13.36	7.27	14.55	27.27	16.36	14.55				100.00
III. Kuşak	S	4	3	2	4	12	24	5		1		55	
	%	7.27	5.45	3.64	7.27	21.82	43.64	9.09		82		100.00	
F E R A H L I	I. Kuşak	S	1	39	2	4	8	7	1				62
		%	1.61	62.90	3.23	6.45	12.90	11.29	1.61				100.00
	II. Kuşak	S		2	8	2	29	15	6				62
		%		3.23	12.90	3.23	46.77	24.19	9.68				100.00
III. Kuşak	S	6	6	1	3	17	18	9			2	62	
	%	9.68	9.68	1.68	4.84	27.42	29.03	14.52			3.23	100.00	
M İ T P A Ş A	I. Kuşak	S		15	1		2	15	13	2	1	4	53
		%		28.30	1.89		3.77	28.30	24.53	3.77	1.89	7.55	100.00
	II. Kuşak	S					11	12	10	6	5	9	53
		%					20.75	22.64	18.87	11.32	9.43	16.98	100.00
III. Kuşak	S	2	10	1		3	11	4	4	5	13	53	
	%	3.77	18.87	1.89		5.66	20.75	7.55	7.55	9.43	24.53	100.00	
T O P L A M	I. Kuşak	S	1	101	3	4	11	26	17	2	1	4	170
		%	0.59	59.41	1.76	2.35	6.47	15.29	10.00	1.18	0.59	2.35	100.00
	II. Kuşak	S	2	11	12	10	55	36	24	6	5	9	170
		%	1.18	6.47	7.06	5.88	32.35	21.18	14.12	3.53	2.94	5.29	100.00
III. Kuşak	S	12	19	4	7	32	53	18	4	6	15	170	
	%	7.06	11.18	2.35	4.12	18.82	31.18	10.59	2.35	3.53	8.82	100.00	

(*) I. Kuşağın İzmir dışında bulunma olasılığını dikkate almak, III. Kuşakta da soldan ikinci kolonda öğrenci seçeneğinin kullanılması gerekmektedir.

Tablo: 1 Erkeklerde Kuşaklararası Meslekel (*) Hareketlilik

Dilek Çiftçi Yeşiltuna

Son oluşan gecekondü mahallesi olan Gediz grubuna baktığımızda, ilk kuşakta tarım işçisi % 85.45 ile ilk sırada ve çoğunluğu oluştururken ikinci kuşakta -ki onlar asıl deneklerimiz olmakta- bir özel ya da kamu kuruluşunda işçi olanlar % 27.27 ile ilk sırada gelmektedir. Sözkonusu bireylerin kente yeni gelmiş düşük mesleki niteliğe sahip ya da niteliksiz işgücü durumunda oldukları düşünüldüğünde elde edebilecekleri en güvenli işin ilk aşamada işçilik olduğu görülmektedir. Onu sırasıyla % 16.36 ile esnaf-zanaatkar, % 14.55 ile memurlar ve yine % 14.55 ile marjinal işlere sahip olanlar izlemektedir. Üçüncü kuşakta ise durum esnaf, zanaatkarlar lehine değişmekte ve % 43.64 ile onlar ilk sıraya yükselmektedir. Onları % 21.82 ile işçiler takip etmektedir. Burada özellikle esnaf-zanaatkarların sayısının katlanarak arttığı dikkati çekmekte ve başka hiçbir ekonomik uğraş alanında kuşaklar arasında bir artış gözlenmemektedir.

İlk gecekondü mahallesi olan Ferahlı grubunda, birinci kuşak erkeklerle baktığımızda burada da tarım işçisi olanların % 62.90 ile ilk sırada yer aldığı ve çoğunluğu oluşturduğu görülmektedir. Onu % 12.90 ile işçiler, % 11.29 ile de zanaatkar-esnaf izlemektedir. İkinci kuşakta yine burada da % 46.77 ile -önceki gruptan oldukça yüksek oranda- işçiler gelmekte ve onları % 24.19 ile esnaf-zanaatkarlar izlemektedir. Üçüncü sırada ise % 12.90 il Gediz grubundan farklı olarak inşaat işçileri gelmektedir. Üçüncü kuşakta ise yine Gediz grubunda olduğu gibi ilk sırada % 29.03 ile esnaf-zanaatkarlar gelmekle birlikte daha düşük oranda gözlenmektedir. Onların hemen ardından % 27.42 ile işçiler ve % 14.52 ile memurlar gelmektedir. Burada özellikle iki grupta düzenli bir artış gözlenmektedir. Bunlar da esnaf-zanaatkarlar ve memurlardan oluşmaktadır.

Kentli grup olarak aldığımız Mithatpaşa grubunda ise dağılımın diğer gruplardan oldukça farklı olduğu görülmektedir. Burada ilk kuşakta ilk sırada % 28.30 ile esnaf-zanaatkarlar ile tarım işçileri yer almakta ve onları %24.53 ile memurlar izlemektedir. İkinci kuşakta ise ilk sırada % 22.64 ile yine esnaf-zanaatkar -oranda bir düşme gözlenmekle birlikte- yer almaktadır. Onların ardından % 18.87 ile memurlar ve % 16.98 ile serbest meslek sahipleri (profesyoneller) gelmektedir. Üçüncü kuşakta ise sıralama tamamen değişmekte ve % 24.53 ile serbest meslek sahipleri ilk sıraya yerleşmektedir. Onları % 20.75 ile esnaf-zanaatkarlar ve % 9.43 üst düzey yöneticiler izlemektedir. Görüldüğü gibi burada özellikle üst düzey yönetici ve serbest meslek grubunda düzenli bir artış olmaktadır.

Tüm grup temelinde ise esnaf-zanaatkar, üst düzey yönetici ve serbest meslek gruplarında düzenli bir artma eğilimi görülmektedir.

Burada özellikle gecekondü gruplarında yüksek düzeyde artma eğilimine sahip olan ve kentli grubun ilk iki kuşağında da ilk sırada yer alan meslek esnaf-zanaatkarlık olmaktadır. Bu durum ancak kentli grubun üçüncü kuşağında, yani şimdinin genç kuşağı için değişiklik göstermektedir.

Kentin modern işbölümü düzeni içinde, bireylerin beceri düzeyleri ve eğilimleri onların girebilecekleri çalışma alanlarının da belirleyicisi olmaktadır. Dolayısıyla, geleneksel yaşam biçimi içinden kente gelen bireylerin düşük beceri ve eğitim düzeyleri, onların kentsel mesleki konum yapısı içinde ilk kuşaklara işçi olarak çalışma olanağı verebilmektedir.

Kentleşme Süreci ve Kuşaklar Arası Mesleksel Hareketlilik

Diğer yandan, sermayesinden çok bedenen çalışması ile yaşamını kazanan ve kazancı ancak geçimine yetecek kadar sınırlı olan sanat ve ticaret sahibi kişi¹³ olarak tanımlanabilen esnaf ve zanaatkarların en belirgin özelliği sermayelerinin küçüklüğü olmaktadır.

Tarihsel süreç içinde uzun bir geçmişe sahip olan esnaf ve zanaatkarlar, günümüzde mevcut ekonomik yapının içerebileceği alanlarda, toplumumuzun sanayileşme ve örgütlenme düzeyinin tanıdığı olanaklarla önemini koruduğu görülmektedir. Buna karşın, onların eski esnaf ve zanaatkarlarla pek benzerliği de kalmamıştır. Çünkü en azından onlar artık günümüz yaşam biçiminin gereksinimlerine cevap vererek, bir anlamda mevcut üretim düzeniyle bütünleşmişler ve örgütlenerek belli bir güvenliğe ve güce ulaşmışlardır.¹⁴ Bu temelde, burada gözlediğimiz esnaf-zanaatkarlığın gruplardaki düzenli artış eğilimi, ayrıca kentli grupta da ilk iki kuşaktaki ilk sıradalığı, sözkonusu mesleğin hızlı bir kentleşme hareketine maruz kalmış bir kentte, istendik bir meslek olduğunu göstermektedir. Bu da, her üç grupta yer alan bireylerin, kendi işinde çalışma eğilimlerin bir ifadesi olmaktadır. Ayrıca, eski esnaf-zanaatkarlıktan farklı bazı işlevlere sahip olarak yeni bir örgütlenmeye giderek modern ekonomik düzen ile bütünleşme yoluna gitmiş ve modern işletmelerin çekirdeğini de oluşturabilen¹⁵ günümüz esnaf-zanaatkarlığını bir tampon mekanizma olarak görmek de mümkündür.

Diğer yandan uzun bir eğitimi ya da belli büyüklükteki sermayeyi gerektiren işletmecisi, sanayici, tüccar, üst düzey yönetici ve serbest meslek sahiplerinin (bağımsız çalışan avukat, doktor, mühendis v.b.) merkez grubumuz olan Mithatpaşa grubunda artma eğilimine sahip olması, onların kentsele üretim düzeni içindeki yerlerinin yüksekliğinin bir göstergesi olmaktadır. Bu da sözkonusu ekonomik alanların gerektirdiği niteliksel ya da niceliksel özelliklere sahip olma durumlarının bir ifadesi olmaktadır.

Ayrıca çok düşük bir beceri ve eğitimi gerektiren inşaat işçiliği, tarım işçiliği, marjinal işler (işportacı, ayakkabı boyacılığı v.b.) gibi ekonomik uğraşlara sahip olma ise kente yeni gelenlerde önemli bir orana sahip olmakta, ilk gelen grupta oldukça düşmekte ve bekleneneği gibi kentli grupta gözlenmemektedir denebilir.

Bir ailenin konumunu belirleyen temel öğelerden biri olarak genelde aile reisi konumundaki erkeğin mesleği dikkate alınmasına karşın, ailenin yapısı üzerinde kadın erkekle aynı ağırlıkta role sahip bulunmaktadır. bu, onun eşiyile eşit güce sahip olduğunu değil, ailedeki ilişkide bir taraf olmasını anlatmaktadır. Bu nedenle, ilk çocuğu kız olan ailelerde kadınlar arasındaki mesleksel hareketliliğin nasıl bir değişim eğilimine sahip olduğunu da saptamaya çalıştık.

¹³ Muharrem Varol, Yerel Siyasetin Demokratikleşmesi, Gündoğan Yay., Ankara, 1989, sf. 118-119.

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız.

-Mübeccel Kıray, Toplum Bilim Yazıları, a.g.e., sf. 36, 127, 271, 272

-Mübeccel Kıray, Örgütlenemeyen Kent İzmir'de İş Hayatının Yapısı ve Yerleşme Düzeni, S.B.D. Yay., Ankara, 1972, sf. 59-82.

-Muharrem Varol, Yerel Siyasetin Demokratikleşmesi, a.g.e., sf. 120-122.

¹⁵ Mübeccel Kıray, Ereğli Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası, İletişim Yay., Ankara, 1964, sf. 69-75.

Meslek Mah.			İşsiz	Tarım İşçisi Öğrenci	Ev Kadını	Marjinal İşler	Özel Kamu İşçisi	Zanaatkar Esnaf	İdari Personel	İşletmeci Sanayici Ticar	Müdür Üst Düzey Yönetici	Serbest Meslek	Toplam
G E D İ Z	I. Kuşak	S		27	18								45
		%		60.00	40.00								100.00
		S			39	3	2		1				45
	II. Kuşak	%			86.67	6.67	4.44		2.22				100.00
F R A H L I	I. Kuşak	S		1	32		6	1	5				45
		%		2.22	71.11		13.33	2.22	11.11				100.00
		S		18	15	5							38
	II. Kuşak	%		47.17	39.47	13.16							100.00
M İ T P A Ş A	I. Kuşak	S		25	25	1	11	1					38
		%			27.18	2.63	28.95	2.63					100.00
		S		3	26	1	5	1	1			1	38
	II. Kuşak	%		7.89	68.42	2.63	13.16	2.63	2.63			2.63	100.00
T O P L A M	I. Kuşak	S		12	30		1	4					47
		%		25.53	63.83		2.13	8.51					100.00
		S			29	1	2	3	6	1	1	4	47
	II. Kuşak	%		15	61.70	2.13	4.26	6.38	12.77	2.13	2.13	8.51	100.00
T O P L A M	I. Kuşak	S			21			1	3	1	3	3	47
		%		31.91	44.68			2.13	6.38	2.13	6.38	6.38	100.00
		S		57	63	5	1	4					130
	II. Kuşak	%		43.85	48.46	3.85	0.77	3.08					100.00
T O P L A M	I. Kuşak	S			93	5	15	4	7	1	1	4	130
		%			71.54	3.85	11.54	3.08	5.38	0.77	0.77	3.08	130
		S		19	79	1	11	3	9	1	3	4	100.00
	II. Kuşak	%		14.62	60.77	0.77	8.46	2.31	6.92	0.77	2.31	3.08	130
T O P L A M	I. Kuşak	S											130
		%											100.00
		S											130
	II. Kuşak	%										100.00	
T O P L A M	I. Kuşak	S											130
		%											100.00
		S											130
	II. Kuşak	%										100.00	

Tablo:2 Kadınlarda Kuşaklararası Mesleki Hareketlilik

Kentleşme Süreci ve Kuşaklar Arası Mesleksel Hareketlilik

Yine son oluşan gecekondu mahallesi olan Gediz mahallesi grubundan başlarsak, burada ilk kuşağın -ki onların önemli bir çoğunluğu hâlen kırsal yerleşim yerlerinde bulunabilmektedir- % 60'nun tarım işçisi, % 40'nun ev kadını olduğu görülmektedir. Kentte yer alan ikinci kuşağın ise % 86.67'sinin ev kadını olması kentleşme hareketinin kadını çalışma yaşamından evine çektiğinin de bir göstergesi olmaktadır. Üçüncü kuşakta da yine % 71.11 gibi bir çoğunluğu ev kadınları oluşturmaktadır. Onları, bu kuşak içinde % 13.33 ile işçiler ve % 11.11 ile memurlar izlemektedir.

Kentleşme hareketine ilk katılan Ferahlı grubundan ilk kuşakta yine % 43.37 ile tarım işçisi olan kadınlar birinci sırada, yer almakta, onları % 39.47 ile ev kadınları ve % 13.16 ile marjinal işler yapan kadınlar takip etmektedir. İkinci kuşakta ev kadınlarının oranında bir azalma gözlenmekte ve ilk sırada % 28.95 ile işçi kadınlar yer almaktadır. Onun ardından % 27.18 ile ev kadınları gelmektedir. Üçüncü kuşakta ise ev kadınları (ya da ev kızları) % 68.42 ile çoğunluğu oluşturmakta onu % 13.16 ile işçi kadınlar izlemektedir.

Kentli grubumuzda ise ilk kuşakta yine % 63.83 ile ev kadınları çoğunluğu oluşturmaktadır ki bu oran diğer grupların ilk kuşak ev kadını oranlarından yüksek olmaktadır. Onu % 25.53 ile tarım işçisi kadınlar izlemektedir. İkinci kuşakta % 61.70 ile ev kadınları çoğunluğu oluşturmakla birlikte, çalışma yaşamına giriş alanlarının burada oldukça çeşitlendiği görülmektedir.

Üçüncü kuşakta ise ev kadını oranı % 44.68'e düşmekte ve onu % 31.91 ile öğrenci olan bireyler izlemektedir. Ayrıca nitelikli işgücü olarak çalışma yaşamına girmenin artma eğilimi taşıdığı gözlenmektedir. Nitekim bu durumu, hem çalışma yaşamına giren kadınların girdikleri alanların niteliği hem de önemli bir oranın (18 yaş üstünde) hâlen öğrenci olmasında da görmek mümkündür.

Genel olarak baktığımızda da giderek kadınların çalışma yaşamlarına girişlerinde -özellikle üçüncü kuşakta- ve işgüçlerinin niteliğinde oldukça düşük düzeyde de olsa yükselme eğiliminden söz edilebilir. Bu eğilim de, kentleşmenin ilk dönemlerinde niteliksiz güvenli bir işten nitelikli bir işe doğru olmaktadır.

Kadınlarda dikkati çeken önemli bir olgu, özellikle kırdan kente doğru olan içgöç hareketini içeren kentleşmenin kadını öncelikle çalışma yaşamından çekerek eve kapamasıdır, denilebilir. Ayrıca söz konusu çalışma yaşamından uzak kalma olgusunun kentli grupta dahil olmak üzere kuşaklar boyunca gözlendiği ve bu durumun değişme hızının oldukça yavaş olduğu söylenebilir. Bir başka nokta, kadınların çalışma yaşamına girişlerinde eğitimin erkeklere göre daha önemli bir araç niteliği taşıması ve ayrıca çalışan kadınların daha çok bürokratik örgütlenmelerde yer almasıdır.

Sonuç olarak İzmir kentinin sanayileşme ve örgütlenme düzeyinin, kentte yer alan bireylerin meslek yapılarında belli düzeyde uzmanlaşma eğilimi yaratmakla birlikte geleneksel ekonomik düzen içinde yer alan bazı mesleklerde değişme yaratarak mevcut ekonomik düzenle bütünleştiği görülmektedir. Bu süreçte, kente yönelik yoğun göçün yapısının kent yapısı üzerindeki belirgin etkisini de görmek mümkündür. Ayrıca, kentleşme hareketinin kadınları büyük oranda çalışma yaşamından uzaklaştırdığı, kent yaşamı içinde çalışma yaşamı içinde yer almanın ve mesleksel hareketliliğin oldukça

Dilek Çiftçi Yeşiltuna

yavaş seyrettiğini söyleyebiliriz.

Bu temelde, kentleşme sürecinde kuşaklar arası mesleksel hareketlilik yapısının, genel sosyo-ekonomik çerçeve içinde içgöçe katılan bireylerin nitelikleri ve sayısı kadar, söz konusu kentin mevcut ekonomik yapısı ve içerdiği tarihsel birikiminin olanakları tarafından da, belirlendiği görülmektedir. Bir başka ifade ile, mesleksel hareketliliğin ortaya çıkış biçimi, işgücü pazarına giren bireylerin niteliklerinin ötesinde mevcut pazarın bu arzı hangi ekonomik mekanizmalar ile pazarla bütünleştirme olanağına sahip olduğuna bağlıdır, denilebilir.

ABSTRACT

In this article we consider how participation in labor force and shows changes. We tried to explain this subject matter firstly at men's level and secondly at women's level in three generations. The samples are chosen from three different groups of individuals who have participated in the urbanization process in different time laps.

In conclusion we can say that the organizational and industrial level of the city produces specialization in the occupational structure of the individuals, and changes some occupations of the traditional economic system and includes them in the existing system.